

Ana Miletić

Kulturno-informativni centar Lovinac

HR – 53 244 Lovinac

anahrkac200@gmail.com

Stručni članak

(primljeno 27. 11. 2020.)

UDK 394-055.2(091)

(497.526 Lovinac)“19/20“

POVIJEST ŽENA U LOVINAČKOM KRAJU OD POČETKA 20. STOLJEĆA DO DANAS

Tema ovoga rada je život ličke žene i njezina svakodnevnica. U radu je „tradicionalna“ žena uspoređena s današnjom, „modernom“ ličkom ženom kako bi se uvidjele promjene uvjetovane različitim društvenim i kulturnim procesima te geografskom i povijesnom determiniranošću životnoga prostora. Istraživano područje je današnja općina Lovinac s pripadajućim selima i zaselcima, a obuhvaćeno je razdoblje od početka 20. stoljeća do danas. Rad je utemeljen na analizi postojeće građe i literature, terenskom istraživanju te osobnom iskustvu življenja na prostoru Like, odnosno autorefleksivnoj metodi. Prilikom istraživanja na terenu korištena je metoda polustrukturiranih intervjua i metoda životne priče (*life story*).

Ključne riječi: Lovinac, žena, istraživanje, tradicija, suvremenost

Uvod

Tematiziranje života ličke žene i njezine svakodnevice kroz prizmu tradicionalnog i modernog te utjecaja različitih kulturnih i društvenih procesa te geografske i povijesne determiniranosti životnoga prostora pretpostavlja odgovor na pitanje kako je i kada došlo do promjene uloge žene u obitelji i društvu. Možemo li tradicionalnu ličku ženu usporediti s likom Anere iz Budakovog romana *Ognjište*? Koliko odlika tradicionalne ličke žene možemo pronaći u današnjim, „modernim“ ženama? Istraživano područje je današnja općina Lovinac s pripadajućim selima i zaseocima, a obuhvaćeno je razdoblje od početka 20. stoljeća do danas. Rad je temeljen na analizi postojeće građe i literature, terenskom istraživanju te osobnom iskustvu življenja na prostoru Like, odnosno autorefleksivnoj metodi. Prilikom istraživanja na terenu korištena je metoda polustrukturiranih intervjua i metoda životne priče (*life story*). Povijesni kontekst pisan je uz pomoć zbornika iz 2009. godine *Identitet*

Spomenik Anera (foto A. Miletić)

Like: Korijeni i razvitak (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar). Veliko značenje za lovinački kraj imaju knjiga Mile Japunčića (2000.) *Lovinački kraj* i monografija Luke Pavičića (1987.) *Lovinac*. Od značajne pomoći bio je članak etnologinje Kristine Vugdelija (2010.) *Lokalno, regionalno, etnički/nacionalno – razine i čimbenici identifikacije na primjeru Lovinačkog kraja* te ostalih etnologa koji su se bavili ovim područjem s različitim temama (Rajković Iveta, Mišetić (2010.), Gotal (2010.), Rubić, Petrak (2010.), Dronjić, Šimunović (2010.), Krznarić (2010.), Hustić (2010.), Bušljeta (2010.)). Konzultiran je i Zbornik za narodni život i običaje (2010.), no u njemu nisu pronađene odgovarajuće informacije

za ovu tematiku. Knjiga *Antropologija žene* (1983.), autorica Žarane Papić i Lydie Sklevicky poslužila je kao polazno teorijsko ishodište pisanja o ženi i rodu. I najzad, roman *Ognjište* (1955.), autora M. Budaka, zasigurno je knjiga koja je najzornije približila život žena u lovinačkom kraju početkom 20. stoljeća.

Događaj koji je potaknuo istraživanje ove teme¹ je postavljanje spomenika Anera, najpoznatijeg lika ličke književnosti autora Mile Budaka. Spomenik je postavljen 16. kolovoza 2014. godine na dan Župe Svetog Roka. Prilikom postavljanja spomenika mons. dr. sc. pok. Mile Bogović održao je govor koji me potaknuo na razmišljanje o ličkoj ženi uspoređujući je s likom Anere iz romana *Ognjište*. Može li se lik Anere Budak poistovjetiti s ličkom ženom u 20. stoljeću, ili je Anera zbilja bila posebna žena „kojoj nije bilo ravne“, kako je i sam Mile Budak opisuje? U svom liku Anera simbolički objedinjuje mnoge vrednote: čistoću, ljepotu, tradiciju, vjeru, mudrost, čast i mučeništvo. Anera je snažan lik majke i vjernice koja simbolički predstavlja svoj kraj, Liku. Kip Anere je prikazan u dinamičnom hodu, ali s puno blagosti koja dolazi iz njezine pobožne nutrine, kako to potvrđuje i sam tekst:

¹ Ovaj članak je sažeti diplomski rad.

„Anera je radila za vječnost kao poslanik Božji u vječnom neprekidnom djelu stvaranja, obnavljanja, oplođivanja i rađanja.“ (Budak, II. 1995: 98)

Lička žena u prvoj polovici 20. stoljeća

Anera nije imala svoje zemlje koju bi mogla obrađivati, stoga je radila kao nadničar na tuđim njivama kako bi nešto zaradila, u početku za svoj život, kasnije i za svoja dva sina koja je imala s Mićom. Svojim je radom odskakala od drugih koji su također radili poput nje.

Način života ličkih žena možemo vidjeti u romanu *Ognjište*, te Aneru Budak možemo usporediti sa ženama koje su živjele krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Sve su žene tog vremena puno fizički radile, no Anera je, s obzirom na piščev opis, radila s više entuzijazma nego ostale. Žene tog vremena su se brinule o obitelji, zadruzi, radile su na zemlji i s blagom koje se cijenilo. U smislu rada, dobrote, poniznosti te ostalih moralnih vrijednosti koje su imale i ostale žene tog vremena, prema riječima kazivačica, možemo ih uspoređivati s vrijednostima lika Anere. Dakle, način života ličkih žena i majki, njihove osobine i vrijednosti utkane su u lik Anere.

Tečaj šivanja u Lovincu 1961. godine

Svojim radom i ljubavlju prema obiteljima i zemlji osiguravale su opstanak kućnih ognjišta. Njihov posao i odgovornost nisu bili laki, često su morale raditi i teže fizičke poslove koji se smatraju „muškim poslovima“ ukoliko je muškarac bio odsutan ili nije bilo dovoljno ljudi za rad zadruge. Istraživanje ove teme približilo je nekadašnji način života na ovom području te pojasnilo kako je došlo do sadašnjeg načina života i položaja žena u lovinačkom kraju. Djevojčice i dječaci počinjali su učiti jednako rano, ali poslovi kojima se priučavaju, pa time i učitelji, razlikovali su se od samog početka. Majke su podučavale kućanskim poslovima, vrtu, izradi odjeće i tome su učile isključivo žensku djecu. Dječake su u pravilu podučavali očevi, koji su i radili „muške“ poslove. Mogućnost školovanja ovisila je o financijskim mogućnostima obitelji, kao što navodi kazivačica M. T. (r. 1940.) iz Muntanje: „Ja sam u školu išla četiri godine u Lovinac, tako je bilo, nije svak moga jednako. Vele, nek se samo zna potpisat. Braća su išla više u školu, ja sam s materom ostala u kući. Moja su dica išla, završila srednju školu i cure su se zaposlile u Zagrebu pa se vratile u Gračac. Mi nismo imali mogućnosti, moj otac je u ratu poginuo. Moja mate nije znala ni pisat, mi smo ju učili. Tad nisu dica ni u školu išla, samo su muški išli, žene ne. Kad sam ja bila, bilo je po mogućnosti, 'ko može. Braća su išla, ja ne. Onda smo mi nju naučili pisat da se zna potpisat i da zna brojit, kad negdje dođe da zna di treba u koju sobu, kad joj kažu. Najgore joj je bilo kad je palcem morala jer se nije znala potpisat.“ Iz navedenog kazivanja vidljivo je da se početkom dvadesetog stoljeća, kad je majka kazivačice bila dijete, školovanje odnosilo samo na mušku djecu, dok su ženska djeca ostajala kod kuće. U njeno vrijeme, dakle '40-ih godina 20. stoljeća postojala je mogućnost školovanja i ženske djece. Školovanje ženske djece ovisilo je o mogućnostima obitelji, no ženska djeca su sredinom 20. stoljeća sve više počela završavati četiri razreda osnovne škole. O daljnjem školovanju M. T. navodi: „Prve su se žene zaposlile, koje su bile školovanije, zaposlile su se ka učiteljice, koji su bili imućniji da školuju dicu. Mi nismo. Onda su neke izučile za trgovkinje.“ Kazivačica M. K. (r. 1934.) iz Lovinca odrasla je u obitelji boljeg ekonomskog statusa u središtu Lovinca te na pitanje o školovanju odgovara: „Onda smo ja i sestra završile tu osnovnu školu pa u gimnaziju u Gospić. Svi smo završili osnovnu školu.“ Jedan od razloga zašto mladi nisu nastavljali školovanje bio je i drugačiji sustav vrijednosti, odnosno više se cijenio rad nego školovanje. Mladi, jednako mladići i djevojke, korišteni su u obitelji kao radna snaga i u domaćinstvu i u poljoprivredi. Većina obitelji nije mogla priuštiti plaćenu radnu pomoć ili, kako kazivačice navode, „slugu“, osim toga mladima se nastojalo usaditi radne obaveze. Stoga, bilo je važno i koliki je broj djece u obitelji jer su mahom takve obitelji bile veće nego danas. Odgoj je bio

Svatovi u Lovincu 1926. godine

strog i u većini obitelji kršćanski orijentiran, što potvrđuje i kazivanje M. T.: „Kad smo bili mali, kad se nekog sretne, običaj je bio da kad sretnoš nekog reći mu: Faljen Isus. Kad smo išli blagu, ako smo blizu puta, kad neko naiđe, treba se dignut, iz poštovanja i pozdravit. Danas to, ma kakvi.“ Radne obaveze mladih u principu nisu bile teške fizičke naravi, njihove obaveze odnosile su se na čuvanje blaga, donošenje vode i drva te pomaganje djevojaka u kućnim poslovima. Suzana Leček (2004.) navodi kako sve dok je seljačka obitelj bila i neka vrsta gospodarske jedinice, izbor bračnog partnera nije prepušten samo onome tko se trebao vjenčati, a posebice ne njegovim/njezinim osjećajima. Brak nekog od članova domaćinstva za sve je značio promjenu od koje su se očekivali kapital, radna snaga te nove društvene veze. Uz način nasljeđivanja bio je to glavni način osiguravanja obiteljske budućnosti. Kako se takva odluka ticala i budućnosti svakog člana domaćinstva, izbor su vršili odrasli članovi domaćinstva, odnosno oni koji su i u drugim stvarima bili autoritet. Oženiti dijete s partnerom barem jednakog imovinskog statusa bilo je pravilo kojeg su se svi nastojali pridržavati, a ukoliko su mladi naizgled sami izabrali, značilo je da se

odabranik(ica) samo dobro uklapa u roditeljske planove. Kod razmišljanja o budućim potrebama, često je bilo presudno još nešto: postojanje već nekoga od šire obitelji prethodno udane u mladićevu ili blisku obitelj. Momci i djevojke su se najčešće upoznivali kod blaga, na prelu ili kod crkve. Od kazivačica, rođenih u razdoblju od 1930. do 1940., niti jedna se nije udala dogovorenim brakom već po vlastitom odabiru. Ali već njihove majke i bake nisu imale mogućnost odabira.

Prema kazivačici M. K., sve do tridesetih godina 20. stoljeća djevojačka je dota rađena ručno, s puno pažnje i uloženog vremena. Pojavom industrijskih tkanina i tvorničke obuće miraz se s vremenom mijenjao do te mjere da su djevojke, udate nakon šezdesetih godina, donosile više kupovnih stvari nego ručno rađenih. Djevojke i žene pohađale su tečajeve šivanja koji su se duži niz godina organizirali u društvenom domu (današnji KIC).

Obitelji u dvadesetom stoljeću u prosjeku su bile brojnije nego što su to danas. Više nuklearnih obitelji živjelo je u istom domaćinstvu, od kojih su neka zvana „zadrugama“. Tihana Rubić i Petra Petrak (2010) navode kako Lovinčani pod pojmom uža obitelj, familija, smatraju: roditelje (ako su živući), djecu, zeta i/ili snahu te unuke (ako postoje). Na pitanje o postojanju „zadruga“, velikih familija, tj. mnogočlane kućne zajednice sa specifičnim ustrojem zajedničkih radnih i imovinskih odnosa, svi su kazivači odgovorili potvrdno, ističući primjer vlastitih obitelji u prošlosti. Đ. K. iz Lovinca (r. 1963.) o velikim familijama odgovara:

„U našoj obitelji, kod moje bake i djeda, bila su dva brata oženjena za dvije sestre, nisam ni ja više mlada, imam i ja godina pa se sjećam. I znalo se točno koja je za što zadužena. Mi smo ih zvale bake, jedna je bila isključivo zadužena za kuhinju a jedna za stoku, blago, čuvanje, nošenje drva... Onda meni ko djetetu uvijek bilo krivo što moja prava baka ide čuvat ovce i krave i vuč drva, a u principu je to bilo lakše. A ova je u kuhinji bila.“

Sjećanja na priče starijih o nekadašnjim velikim familijama u prvoj polovici 20. stoljeća, odražavaju uglavnom nostalgican odnos prema suživotu nekoliko generacija u jednoj kući. Kazivanjima se, pored mnogobrojnosti članova, ističu još neke značajke tog suživota: stroga i funkcionalna podjela rada unutar kućanstva, ekonomska upućenost članova obitelji jednih na druge, te karakter velike familije kao radne zajednice (usp. Rubić, Petrak, 2010: 238). M. T. (r. 1940.) iz Muntanje o podjeli poslova u obitelji odgovara:

„Uvečer se večeralo za stolom i sutra je rečeno ti ćeš ić gonit blago, mi ćemo đubar, ti ćeš orati i kopati, ti ćeš donjeti vodu sa šterne, jer nije bilo vode. Dica ujutro u školu. Ti ćeš štalu očistiti, ti drva doniti, sve se to znalo, i nema da neko neće,

jok, jok. Kad sam ja bila malena onda je to još sve strožije bilo, sad se to sve promijenilo. Nit je ko reko da ne more ni da neće. Najstariji član je određivao poslove u kući, išlo se i radilo. Žene su kad sam ja bila malena, žena koja je u kući zvala se planinka, ona je opremala, kuhala, dočekivala, a uveče se radili kućni poslovi moja mate, baka.“

Lička žena u drugoj polovici 20. stoljeća

U međuratnom razdoblju i netom nakon Drugog svjetskog rata postojala je intenzivna potreba za organizacijom poslova i generacijskom podjelom rada i poslova oko kuće, jer je obitelj bila osnovna ekonomska jedinica. Bila je važna međusobna suradnja svih generacija unutar kućanstva. Izostanak samo jednoga člana poimao bi se kao bitan nedostatak. Dakako, u praksi je podjela poslova mogla funkcionirati dobro i loše, ali jasna je opća percepcija kazivača da je ondašnji suživot značio upućenost članova obitelji jednih na druge na dnevnoj razini. Kazivačice navode kako se za najstariju ženu zadruge koristio naziv *planinka*. Svi njeni poslovi su vezani za „kućno ognjište“. Kuhanje hrane i „ukuhavanje“ kruha je najčešće spominjana obaveza planinke. Njen osnovni zadatak je bio boravak u kući, uz nekaku djecu, bilo da su joj to unuci, djeca ili sinovci, da ih nahrani, spremi na spavanje, ako su im roditelji zauzeti dnevnim poslovima do kasno u noć. Ona je i kuhala za čitavu obitelj, a kad su veliki gospodarski radovi, spremala je objed i za radnike koji im pomažu u tim poslovima.

Nakon Drugog svjetskog rata broj članova obitelji se smanjuje zbog čega prestaje stroga podjela poslova. Uz formalno zaposlenje, koje su sve češće imale i žene, važan oblik opskrbe nekim prehrambenim namirnicama je poljoprivreda. Uzgoj poljoprivrednih proizvoda jedan je od primjera rodne podjele poslova, pri čemu su žene češće obavljale „muške“ poslove nego što je to bio obrnuti slučaj. U obiteljima dolazi do stjecanja viška poljoprivrednih proizvoda koji su se potom prodavali. Prodavalo se u Lovincu, na placi, pijaci, utorkom te u poljoprivrednoj zadruzi.

Davor Topolčić (2008) navodi kako tek u društvima kasne modernosti za dio ženske populacije obitelj prestaje biti glavna determinanta kod donošenja odluke o zapošljavanju. Zapošljavanje postaje „socijalno prihvatljivo“ zbog obiteljskih financijskih potreba te brige, njege i skrbi za članove obitelji. Rodno uvjetovana podjela rada kao dio kompleksa rodni odnosa prihvaćenih u nekoj društvenoj grupi ili u društvu u cjelini nije nikakva povijesna novost. Međutim, industrijska revolucija dovela je do novih koncepcija uloga primjerenih za muškarce i žene.

U većini industrijskih država došlo je do razmjerno velikog porasta udjela žena u radnoj snazi gdje su obitelji s „modernom“ podjelom rada između supružnika, muž – hranitelj obitelji, žena – kućanica i majka, prestale biti dominantan obrazac obiteljskog života. Obrazovna dostignuća žena, zabrana diskriminacije i slabljenje spolne segregacije na tržištu rada bili su čimbenici koji su potaknuli za- pošljavanje žena.

Da su muškarci radili poslove oko kuće: kosili travu, vozili drva i hranili životinje, a žene se bavile kućanskim poslovima: pranjem rublja, kuhanjem i donošenjem vode, te odgojem djece najčešći su motivi naracija o rodnoj podjeli rada u svakodnevnom životu (usp. Rubić, Petrak, 2010: 248). Dodatno se u naracijama perpetuirao motiv žene koja ručno izrađuje odjeću za članove svoje obitelji, premda već nakon Drugog svjetskog rata kupovna odjeća postaje dostupna pa do sedamdesetih godina 20. stoljeća u lovinačkom kraju potpuno istiskuje ručnu izradu. Kazivačica iz Muntanje (M. T.) sjeća se tkanja kao mukotrpnog ženskog posla, a sjećanja na općenito težak proizvodni proces uspoređuje s današnjom kupovinom plahti kao istaknutog simbola modernizacije spram nekadašnje mukotrpnosti ručne izrade tog tekstilnog predmeta.

Kako je već ranije spomenuto, sjećanja na velike familije uvijek su obojena kazivanjima o jasnoj podjeli rada u mnogočlanomu kućanstvu. Ta se kazivanja odnose mahom na početak 20. stoljeća te na međuratno razdoblje. Kazivanja, međutim, paradoksalno otkrivaju i kako je niz poslova prije Drugog svjetskog rata, poput košnje, žetve i oranja, bio obavljan zajednički. „Nije bilo lako, teški je život u žena bio“, rekla je kazivačica M. T. iz Muntanje, te su se nekim „težim“ poslovima, zbog česte odsutnosti muškaraca izvan lovinačkog kraja uvelike bavile samo žene (održavanje vrta, sadnja i branje). Očigledno je, dakle, kako su žene obavljale „muške“ poslove češće nego nam to otkriva uobičajen narativni obrazac.

U opisivanjima kazivačica primijećeno je kako se za muškarce koristi izraz ljudi, dok su žene – žene. Primjerice u ovom kazivanju: „Onda uvečer se prelo, ljudi side oko ognjišta pričaju, puše... i tako, pripovida se. Žene su sidile u sobi, u kuhinji koja je bila otvorena, otvore šparket i svaka sa svoje strane prede. Ljudi pričaju oni su imali žmigu“ (M. T.). Smatram da to *ljudi* za njih ima „veću težinu“, odnosno vrijednost nego žene. Žene su se muškarcima obraćale s poštovanjem. Vidljivo je da žene i muškarci nisu bili ravnopravni na druženjima, odnosno nisu imali isto mjesto u kući. Znalo se točno u pojedinim prilikama gdje idu žene, a gdje muškarci. Ukoliko žena ne bi poštivala takva „pravila“ to je bila sramota kako za nju, tako i za njenog muža jer ona „ne zna gdje joj je mjesto“. Poznato je da je

nasilja nad ženama bilo puno više nego danas, što uopće nije bilo kažnjavano jer se čak smatralo da je dužnost muškarca udariti ženu ukoliko radi nešto kako ne treba. Leček (2004: 220) navodi kako je prevladavajući tip obitelji postajala privremena složena obitelj, koju karakterizira razmjerno dinamična promjena strukture, nametale su se potrebe za novom podjelom poslova. U obiteljima s manjim brojem članova rasla je i potreba za prihvaćanjem novih dužnosti za svakog člana. Međutim, muškarci su se daleko rjeđe prihvaćali ženskih poslova nego obratno. Žensko

Lovinačke učiteljice 1950. godine

ulaženje u muške poslove bilo je daleko češće. Leček također navodi kako su česte bile nepotpune obitelji, u kojima je udovica ostala sama ili je muž dugo odsutan, stoga nije bilo više rijetko vidjeti ženu pri oranju, prijevozu drva, sajamskom pogađanju ili u općini. Kako su muški poslovi ugledniji, žena koja će ih obavljati može izazvati sućut jer je preopterećena, ali muškarac koji počinje raditi ženske poslove s dna vrijednosne ljestvice, može očekivati samo podsmijeh.

Od četrdesetih do osamdesetih godina 20. stoljeća i žene su se u lovinačkom kraju formalno zapošljavale u: šumariji, na željeznici, u ugostiteljstvu i u rudniku. U rudniku su žene radile „na separaciji“, tj. ručno su odvajale barit od zemlje. Netom prije Domovinskog rata u Lovincu je bio otvoren i pogon tvornice obuće „Šimecki“. Ondje su upravo većinu radnika činile žene: dvadesetak ih je šivalo gornje dijelove obuće. Općeprisutne su konstatacije o pozitivnim učincima mogućnosti formalnog zaposlenja sa stalnim prihodima u neposrednoj blizini stanovanja na obiteljski život (usp. Rubić, Petrak, 2010: 250). Ne čudi stoga da se mogućnosti formalnog zaposlenja u neposrednoj blizini, nakon Drugog svjetskog rata (Gospić, Gračac, Ličko Cerje), te pred Domovinski rat i u Lovincu (u pogonu tvornice obuće Šimecki), ističu u vrlo pozitivnom svjetlu. Naročito je mogućnost zapošljavanja u

Tečaj šivanja u Lovincu 1961. godine

jale na sajmu. Kazivači navode kako je prije u Lovincu bilo par trgovina i gostiona, dok danas postoje tek jedna trgovina, kafić, osnovna škola, ambulanta i općina. Svi uspoređuju kako je bilo nekad, a kako sad, s naglaskom na to kako je prije bilo puno bolje. Osim što je Lovinac imao veću populaciju i više objekata različite namjene, kazivačice su isticale kako im najviše nedostaju velike obitelji i druženja.

rudniku barita u Ličkom Cerju usporila iseljavanje iz lovinačkog kraja. Sjećanja na rudnik, naročito na proširenje proizvodnje '80-ih godina 20. stoljeća, kada se iz šireg lovinačkog kraja zapošljavalo dvjestotinjak radnika, redom su pozitivna.

Sajam utorkom je imao veliku važnost za Lovinac i okolna sela, prvenstveno zbog prodaje i razmjene robe, a zatim i zbog različitih društvenih prigoda koje su se odvi-

Lička žena danas

Tijekom istraživanja provedenog 2014. i 2015. godine, razgovarajući s pet žena mlađih od 40 godina i sa sedam žena starijih od 60 godina iz različitih naselja u Općini Lovinac, zabilježeno je više oblika stanovanja i obiteljskog života u lovinačkom kraju. Osim većinskih samačkih kućanstava, u kojima živi mahom starije stanovništvo, nailazimo i na kućanstva s nuklearnim obiteljima kao i na trogeneracijska kućanstva. U orijentacijama suvremene poljoprivredne politike trogeneracijska obitelj je prepoznata kao ekonomska i proizvodna jedinica u sektoru poljoprivredne proizvodnje, po uzoru na suvremene europske modele. Trogeneracijska obitelj (najčešće nuklearna obitelj s muževim roditeljima) i danas često živi u jednoj kući u lovinačkom kraju. Međutim, riječ je o odvojenim prostorijama, dvije kuhinje, kupaonice i/ili zasebnim ulazom. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG), nazvana prema obiteljskom prezimenu, primjeri su upućenosti članova obitelji jednih na druge u smislu zajedničkog stanovanja i rada. U okviru tih registriranih, malih poljoprivredno-proizvodnih jedinica proizvodi se za vlastite potrebe, ali i za prodaju. U svakodnevnom su životu članovi obitelji upućeni jedni na druge privređivanjem i podjelom poslova, a bave se pro-

izvodnjom i prodajom meda, sira i/ili mliječnih proizvoda. U nedostatku drugih vidova zaposlenja u lovinačkom kraju, kazivanja odražavaju pretpostavku da će „upućenost na poljoprivredu“ biti još prisutnija u budućnosti. Također, privređivanje u okviru OPG-ova lokalni stanovnici vrednuju pozitivno. U Lovincu živi i tridesetak mladih nuklearnih obitelji (roditeljski parovi s maloljetnom djecom) u zasebnim kućanstvima. Od devedesetih godina 20. stoljeća uvedeni su programi kojima se mlađe nuklearne obitelji, koje prethodno nisu imale riješeno stambeno pitanje, potiču na doseljavanje.

Ako se uzmu u obzir aktualni komentari lokalnih stanovnika srednje životne dobi, kako je „kočnica“ razvoja lovinačkoga kraja nedostatak mlađe populacije, doseljenje tih obitelji u Lovinac unazad nekoliko godina vanjskom promatraču, ali i stanovnicima lovinačkoga kraja, bitno mijenja prvi dojam „umirovljeničkog“ i/ili trogeneracijskog Lovinca. Postoji desetak novih obitelji u „novom“ naselju, a osnovna škola ima 50-ak učenika. Poslije rata je registrirano oko 30 novih obitelji u Lovincu. Doseljeni bračni parovi uglavnom su zaposleni roditelji koji nisu podrijetlom iz lovinačkoga kraja, već iz drugih dijelova Hrvatske.

Žene u lovinačkom kraju danas, zaposlene su u općini, školi, punionici vode, ambulanti te na različitim poslovima u obližnjim gradovima u koje dnevno migriraju. Danas je općeprihvaćeno i poželjno da žena radi i financijski pridonosi obitelji. Većina djevojaka odlazi na studij u Zagreb i ostaje živjeti tamo, ili u nekom drugom gradu ovisno o zaposlenju. Dosta žena mlađe dobne skupine došlo je iz Slavonije u potrazi za poslom te su se ovdje udale i ostale živjeti.

Zaključak

Žene i muškarci u 20. stoljeću nisu imali jednaka prava i mogućnosti u obitelji i zajednici što je vidljivo od samog rođenja. Školovanje žena početkom 20. stoljeća je eventualno bilo četverogodišnje budući da se prednost davala muškarcima u školovanju ukoliko je ono ovisilo o financijskim mogućnostima obitelji. S vremenom, žene, odnosno djevojčice su sve češće počele pohoditi osnovnu školu, a zatim i srednju ukoliko su imale mogućnosti. Djevojke su se mlade udavale i bilo je poželjno imati što više djece u obitelji zbog brojnih poslova koji su se trebali obavljati u gospodarstvu. Rad djece i mladih na gospodarstvu cijenio se više nego školovanje zbog drugačijih uvjeta života i gospodarskih prilika. Tijekom vremena dolazi do promjene vrijednosti, odnosno rad na gospodarstvu se i dalje cijeni i poželjan je, ali se veća vrijednost pripisuje školovanju budući da je bitno pronaći posao jer od

same poljoprivrede se danas teško živi. S promjenom gospodarskih prilika obitelji nisu mogle živjeti od poljoprivrednog gospodarstva te su se i žene morale zaposliti kako bi i financijski doprinosile obitelji. Industrijalizacijom se javlja potreba za zapošljavanjem sve većeg broja žena. Osim u industriji, prve žene su se zapošljavale kao učiteljice i trgovkinje. Većina njih, iako su se zaposlile, nastavljale su raditi i poljoprivredne poslove, ali u manjoj mjeri. Današnje ličke žene zaposlene su, imaju obitelj i u većini slučajeva obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo pri kojem se bave uzgojem poljoprivrednih proizvoda ili stočarstvom. Zemlja je i danas važan izvor prihoda, ali ne jedini kao što je to bila početkom 20. stoljeća. Žene sudjeluju u javnom životu jednako kao i muškarci, što prije nije bio slučaj. Razmatranje jednakosti muškaraca i žena u privatnom i javnom životu kroz prizmu obaveza i odgovornosti, vodi u jednu drugu antropološku temu.

Izvori

- BUDAK, MILE. 1995. *Ognjište*. Knjiga II. Zagreb: Matica hrvatska.

Literatura

- LEČEK, SUZANA. 2004. 'Ženske su sve radile': Seljačka žena između tradicije i modernizacije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj između dva svjetska rata. // *Žene u Hrvatskoj: ženska i kulturna povijest*. / Feldman, Andrea (ur.). Zagreb: Ženska infoteka, Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka, 211-234.
- RUBIĆ, TIHANA; PETRAK, PETRA. 2010. Normalno da će on pomoć: obiteljski život i međugeneracijska uzajamna pomoć u lovinačkom kraju. *Senjski zbornik* 37, 227-260.
- TOPOLČIĆ, DAVOR. 2008. *Udio žena u tržištu rada, obrasci radne karijere i uloga države*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 1024-1046.

History of women in the Lovinac area from the beginning of the 20th century to the present day

Abstract

The topic of this paper is the life of a Lika woman and her everyday life. The paper compares the „traditional“ woman with today’s, „modern“ Lika woman in order to see the changes conditioned by different social and cultural processes and the geographical and historical determinism of the living space. The researched area is today’s municipality of Lovinac with its climates and hamlets, and it covers the period from the beginning of the 20th century until today. The paper is based on the analysis of existing material and literature, field research of personal experience of life in the area of Lika, i.e. autoreflexive method. In the field research, the method of semi-structured interviews and the method of life story (life story) were used.

Key words: Lovinac, woman, research, tradition, modernity